

Chương 6**KHÁI QUÁT NƯỚC NGÀ THẾ KỶ XX**

"Giống như mặt trời chói lọi, Cách Mạng Tháng Mười Nga chiếu sáng khắp năm châu, thức tỉnh hàng triệu người bị áp bức bóc lột trên trái đất. Cách mạng tháng Mười mở ra con đường giải phóng dân tộc Nga và cả loài người, mở đầu một thời đại mới của lịch sử, thời đại quá độ từ chủ nghĩa tư bản lên chủ nghĩa xã hội trên toàn thế giới". (*Hồ Chí Minh, Về Lênin và chủ nghĩa Lênin. Nhà xuất bản Sự thật. Hà nội 1977*)

1. Thời kỳ tiền cách mạng từ đầu thế kỷ XX dẫn tới Cuộc cách mạng Nga 1905

Phong trào cách mạng ở nước Nga chuyển biến thành cao trào mới. Năm 1900, Lênin tổ chức tờ báo Tia Lửa ở nước ngoài làm cơ quan ngôn luận, chuẩn bị xây dựng một đảng cách mạng của giai cấp công nhân theo chủ nghĩa Mác.

Năm 1903. Đại hội lần thứ hai Đảng Công Nhân Xã Hội Dân chủ Nga, tiền thân của Đảng Bolshevik. Đại hội đưa ra vấn đề chuẩn bị cuộc cách mạng dân chủ tư sản - coi như giai đoạn đầu của cuộc cách mạng XHCN. Lênin và các chiến hữu đã đấu tranh quyết liệt với chế độ chuyên chế Nga hoàng và với các khuynh hướng cơ hội chủ nghĩa trong phong trào công nhân. Những cuộc tranh luận về tư tưởng song song với phong trào đấu tranh của công nhân mạnh mẽ khắp cả nước. Ngọn gió tươi mát của cách mạng ngày càng cuộn lên mãnh liệt sẵn sàng chuyển thành cơn bão táp cách mạng dữ dội.

Tháng 12 năm 1905, cuộc khởi nghĩa vũ trang ở Moskva nổ ra.

Đầu năm 1906, cuộc khởi nghĩa bị khủng bố, đến năm 1907 thì kết thúc. Cách Mạng 1905 - 1907 mang tính chất dân chủ tư sản do giai cấp vô sản lãnh đạo. Nó thất bại vì liên minh công nông chưa vững chắc, quân đội chưa ngả hẳn về phía cách mạng, nội bộ đảng công nhân chia rẽ 2 phái (Mensevich và Bolshevik), các nước Tây Âu giúp Nga hoàng đàn áp cách mạng. Tuy thế, cách mạng 1905-1907 đã giáng một đòn nặng vào chế độ Nga hoàng, thức tỉnh hàng triệu người dân lao động Nga và thúc đẩy cả phong trào đấu tranh của công nhân châu Âu, châu Mỹ và phương Đông.

2. Chiến tranh thế giới thứ nhất (1914-1918) và Cách mạng Tháng 10 Nga.

"Do mâu thuẫn và tranh chấp chia lại thế giới, các nước đế quốc tập hợp thành hai khối quân sự kình địch nhau ở châu Âu". Khối Liên Minh (thành lập 1882) gồm Đức, Áo, Hung và Ý, Khối Hiệp Ước (1907) gồm Anh, Pháp Nga. Hai khối ráo riết chạy đua vũ trang và tích cực chuẩn bị chiến tranh thế giới. Đức và Anh đứng đầu hai khối, là thủ phạm chính của cuộc đại chiến này, khi chiến tranh bùng nổ, Đảng Bolshevik do Lênin lãnh đạo đấu tranh chống lại chiến tranh đế quốc. Tháng 4/1917 Mỹ nhảy vào vòng chiến, đứng về phe Hiệp Ước khi thấy họ sắp chiến thắng.

Tháng 2 năm 1917, Cách Mạng Dân Chủ Tư Sản Nga lần thứ hai thành công. Chế độ Nga hoàng bị lật đổ. Chính Phủ Lâm Thời Tư Sản vẫn tiếp tục tham gia chiến tranh đế quốc.

Năm 1917 cuộc đấu tranh giành chính quyền thật gay go và sôi sục giữa đảng Bolshevik của Lênin và các phe phái giai cấp tư sản. Mấy tháng trời nước Nga có hai chính quyền tồn tại song song - Chính phủ lâm thời và các Xô viết (có nghĩa: Ủy ban). Những cuộc biểu tình khổng lồ chống lại "chính phủ lâm thời" vì họ ủng hộ chiến tranh thế giới. Quân đội hai bên bắt đầu xung đột. Giai cấp tư sản lập ra một chính phủ lâm thời thứ 3 do Kerenski cầm đầu (23/07/1917). Cuộc đảo chính

nội bộ tư sản đưa ra tướng Cornhinov. Đảng Bonsewich lãnh đạo đập tan cuộc bạo loạn . Uy tín cách mạng lên cao Lênin chỉ đạo khởi nghĩa vũ trang đêm 14/10 . Bao vây cung điện Mùa Đông nơi ở của chính phủ tư sản lâm thời . Cuộc chiến đấu kéo dài tới đêm 26/10 thì chấm dứt. Toàn bộ chính phủ lâm thời tư sản bị bắt. Ngày 25/10 (tức là 7/11 - lịch mới) được coi là ngày chiến thắng của Cách Mạng Tháng Mười Nga.

3. Xây dựng chính quyền Xô viết và chống thù trong giặc ngoài

Chính phủ Xô viết tuyên bố xóa các thiết chế, tước hiệu cũ. Sau khi Chiến tranh thế giới thứ nhất chấm dứt (1918), quân đội 14 nước đế quốc (Anh, Pháp, Mỹ, Đức, Thổ, Ba lan...) cấu kết với bọn bạch vệ Nga mở cuộc tấn công, phong tỏa nước Nga Xô viết. Hồng quân với 3 triệu chiến sĩ đã chiến đấu dũng cảm, đến năm 1920 đã đánh tan toàn bộ lực lượng thù địch trong và ngoài nước.

4. Liên Xô xây dựng chủ nghĩa xã hội (1921-1941)

Công cuộc khôi phục kinh tế và công nghiệp hóa mở đầu với chính sách kinh tế mới. Một số dân tộc khác tự nguyện gia nhập Liên bang Xô viết (gọi tắt là Liên Xô) . Công cuộc tập thể hóa nông nghiệp bắt đầu từ năm 1928 . Cuộc đấu tranh giai cấp diễn ra hết sức quyết liệt. Chính quyền Xô viết mắc một số sai lầm thiếu sót, nóng vội trong việc tập thể hóa nông nghiệp, phát sinh tệ nạn sùng bái cá nhân và quan liêu độc đoán nổi lên từ sau khi Lênin mất đã gây tác hại nghiêm trọng về sau.

Tháng 6 năm 1941, phát xít Đức tấn công Liên Xô sau khi chúng gây ra *Chiến Tranh Thế Giới Lần Thứ Hai*. Cuộc chiến tranh vệ quốc vĩ đại nổ ra ở Liên Xô. Phe đồng minh gồm Anh, Pháp, Mỹ, Nga làm nòng cốt cùng với Mặt Trận Đồng Minh chống phát xít hình thành. Sau khi giải phóng đất nước, quân đội Liên Xô tấn công sang Berlin thủ đô Đức. Chính phủ Đức quốc xã ký kết đầu hàng ngày 8/ 5/1945.

Chiến tranh thế giới II kết thúc ở châu Âu. Đến ngày 14/8/45 phát xít Nhật tuyên bố đầu hàng, chiến tranh kết thúc trên toàn thế giới.

5. Xã hội Liên Xô những năm 50 , 60 và 70

Các mặt chính trị, kinh tế, văn hóa, xã hội đều phát triển mạnh mẽ. Liên Xô đóng vai trò quan trọng trong Ba Đồng Thác Cách Mạng thế giới. Nền kinh tế quốc dân phát triển vượt bậc, khoa học đạt nhiều thành tựu. Văn học nghệ thuật phản ánh kịp thời cuộc sống mới và tích cực cổ vũ công cuộc xây dựng chủ nghĩa xã hội. Xuất hiện xu hướng "tô hồng" cuộc sống, né tránh miêu tả những mâu thuẫn phức tạp trong xã hội. Nhìn chung, đời sống nhân dân đã có nhiều thay đổi lớn lao hơn hẳn thời kỳ trước Cách Mạng Tháng Mười, nhưng cũng dần dần bộc lộ những mâu thuẫn mới.

6. Từ những năm 1980 đến năm 1990

Do hậu quả của những đường lối chính trị- kinh tế - văn hóa - xã hội có nhiều sai lầm, nảy sinh nhiều mâu thuẫn ngấm ngầm, lại thêm các nước tư bản chủ nghĩa bao vây nhiều mặt tìm mọi cách công kích Nhà Nước Liên Xô làm cho Đảng CSUX và Liên Bang Xô viết tan rã. Tuy thế, đây không phải một sự quay trở về điểm xuất phát ban đầu. Lịch sử vẫn đi tiếp con đường của nó . Ngày nay, các nước cộng hòa tách ra độc lập, các đảng cộng sản vẫn tiếp tục hoạt động nhưng không còn là đảng cầm quyền. Nước Cộng Hòa Nga vẫn giữ ưu thế trong khu vực Liên Xô (cũ). Tình hình vẫn còn đang diễn biến phức tạp nhưng nước Cộng Hòa Nga dưới sự lãnh đạo của tổng thống V . Putin vẫn giữ vai trò quan trọng trong khu vực Liên Xô cũ . Nền văn học Nga đầy tiềm năng đang trở mình đổi mới .

II - VĂN HỌC NGA TRONG NHỮNG NĂM ĐẦU THẾ KỶ XX

Bước vào thế kỷ XX, trung tâm cách mạng thế giới đã chuyển từ Tây Âu sang nước Nga. Từ đây nhân loại bước vào một thời đại mới như Lê Nin từng xác định là "thời đại rung chuyển vũ bão, thời đại đấu tranh giai cấp hết sức gay gắt, thời đại Nội chiến, thời đại cách mạng và phản cách mạng".

Chỉ trong vòng hơn 10 năm đầu của thế kỷ, nước Nga đã trải qua hai cuộc cách mạng (1905 và 1917) làm chấn động cả thế giới. Chế độ quân chủ chuyên chế phản động của Nga hoàng mục nát từ bên trong đã không đứng vững được trước cao trào đấu tranh cách mạng của nhân dân do Đảng của Lê Nin lãnh đạo, và cuối cùng nó đã sụp đổ hoàn toàn vào tháng Mười 1917.

Về tình hình văn học nghệ thuật, trong hoàn cảnh lịch sử ấy, chủ nghĩa hiện thực phê phán Nga với đại biểu cuối cùng - nhà văn Antôn Sekhov về thực chất đã làm xong vai trò lịch sử về vang của mình. Một khuynh hướng văn học mới mẻ, non trẻ đã hình thành từ trong đời sống văn học từ những năm 90 của thế kỷ XIX, gắn liền với những sáng tạo văn học của M. Gorki đã ngày càng tỏ ra có khả năng đáp ứng những nhu cầu to lớn và tích cực của cuộc sống đầy biến động dữ dội. Đến năm 1906, khi tiểu thuyết "Người Mẹ" và vở kịch "Kẻ thù" của Gorki ra đời thì khuynh hướng văn học mới ấy coi như đã đến độ chín muồi và bắt đầu vai trò lịch sử của nó.

Ngoài ra, cũng cần nhắc đến một số khuynh hướng văn học nghệ thuật suy đồi, đặc biệt là "chủ nghĩa vị lai" từ phương Tây tràn sang, hoạt động âm ỉ, nhưng không được sự hưởng ứng nhiệt tình của đông đảo người cầm bút, nên khuynh hướng này không đóng được vai trò gì đáng kể trong đời sống xã hội và văn học trên đất nước Nga trong những năm đầu thế kỷ Hai mươi.

Cuộc cách mạng Tháng Mười 1917 và sự hình thành nền văn học cách mạng

Từ năm 1905, Lênin đã đặt vấn đề: giai cấp vô sản cách mạng phải xây dựng nền văn học của mình, nhằm phục vụ lợi ích cao cả của nhân dân lao động; Đồng thời Người cũng đề xuất nguyên lý và nhiệm vụ của nền văn học đó. Đến cuối năm 1917 khi cách mạng đã thành công bước đầu, giai cấp vô sản và nhân dân lao động đã giành được chính quyền thì mới nảy sinh cơ sở và điều kiện lịch sử cụ thể để xây dựng nền văn học mới theo những nguyên lý đã đề ra: nền văn học vô sản cách mạng xã hội chủ nghĩa, gọi tắt là Văn Học Xô viết (gồm văn học Nga và các nước khác trong Liên bang).

Khuynh hướng văn học vô sản vốn đã được lịch sử văn học chuẩn bị từ lâu trong thực tế, có thể coi như bắt đầu từ những truyện ngắn đầu tay của Macxin Gorki, chính thức từ tiểu thuyết "Người mẹ". Khuynh hướng này do Gorki có công khơi nguồn như một dòng suối nhỏ chảy bên dòng sông văn học hiện thực phê phán Nga, lúc ấy nó chưa có đủ điều kiện để thành dòng sông mới tiếp nối và thay thế dòng sông cũ đã cạn nguồn.

Sau Cách Mạng Tháng Mười 1917 và Nội chiến (1918 - 1921), Liên bang Cộng hòa XHCN Xô viết (gọi tắt là Liên Xô) thành lập, đó là điều kiện lịch sử - xã hội làm nảy sinh nền văn học Xô viết đa dân tộc, trong đó nền văn học Nga Xô viết đóng vai trò chủ yếu và quan trọng.

Nền văn học Xô viết kế tục và phát huy truyền thống tinh thần của các nền văn học quá khứ của các dân tộc anh em trong Liên bang Xô viết, đồng thời có những đổi mới về nhiều mặt. Nó lấy hệ tư tưởng Mác - Lênin và nguyên lý mỹ học Macxit làm nền tảng cho sự nhận thức và cách chiếm lĩnh nghệ thuật đối với thực tại. Nó lấy việc phục vụ sự nghiệp cách mạng xã hội chủ nghĩa và lợi ích của giai cấp vô sản và nhân dân lao động các dân tộc anh em làm nhiệm vụ chủ yếu. Chức năng cơ bản của nó là khẳng định lý tưởng của chủ nghĩa xã hội và sự nghiệp xây dựng CNXH bằng những tác phẩm nghệ thuật.

Nhân vật trung tâm của khuynh hướng văn học này là *Con người lao động* (trí óc và chân tay) trực tiếp tham gia có ý thức vào quá trình cải tạo thế giới cũ và xây dựng thế giới mới XHCN. Có thể coi nhân vật Paven Vlasov trong tiểu thuyết "Người mẹ" của M.Gorki là một phác thảo ban đầu trong buổi bình minh của Cách Mạng Nga về nhân vật trung tâm của văn học vô sản cách mạng, là sự phát triển kế tiếp kiểu nhân vật "con người bé nhỏ" của nhà văn Sekhov và của chính M.Gorki giai đoạn đầu tiên.

Cùng với thời gian và sự nỗ lực tìm tòi sáng tạo, đi đôi với đấu tranh chống lại những quan điểm tư tưởng đối lập, thù nghịch, những người cầm bút Xô viết dần dần nhận thức đầy đủ, đúng đắn và sâu sắc hơn về cách mạng, về chế độ mới và nền văn học này, ngày càng tập hợp đông đảo dưới ngọn cờ cách mạng. Đại Hội Nhà Văn Liên Xô lần thứ nhất (1934) đã đánh dấu sự lớn mạnh, trưởng thành của nền văn học Xô viết đa dân tộc. Chưa có một nền văn học nào trên thế giới phát triển và trưởng thành nhanh chóng đến thế. Trong vòng chưa đầy 2 thập kỷ từ khi ra đời, nền văn học này đã có những tác phẩm đồ sộ được cả thế giới công nhận trong đó có giải thưởng Nobel văn học cho tiểu thuyết "Sông Đông êm Dềm". Trong Đại Hội Nhà Văn Liên Xô 1934, M.Gorky đã đọc báo cáo nhấn mạnh: "Không nên quên rằng nền văn học tư sản Nga phải cần đến gần một trăm năm, kể từ cuối thế kỷ XVIII mới gây được cho mình một uy tín lớn trong cuộc sống và có ảnh hưởng nhất định đối với nó (văn học Xô viết). Nền văn học Xô viết chỉ sau mười lăm năm đã có được một ảnh hưởng như vậy".

Văn hào Lỗ Tấn (Trung Quốc) năm 1935 trong một bài viết cũng thừa nhận rằng "văn học Xô viết đã chiến thắng".

III. VĂN HỌC XÔ VIẾT TRONG CUỘC CHIẾN TRANH CHỐNG PHÁT XÍT,

BẢO VỆ TỔ QUỐC XHCN (1941 - 1945).

Cuộc chiến tranh chống phát xít, bảo vệ Tổ quốc XHCN là một thử thách lịch sử nặng nề và vinh quang đối với chế độ Xô Viết nói chung và văn học Xô viết nói riêng.

Bước vào cuộc chiến tranh, khoảng chín nghìn văn nghệ sĩ Xô viết đã tình nguyện ra mặt trận với những cương vị, nhiệm vụ khác nhau. Đến khi chiến tranh kết thúc, một phần ba số văn nghệ sĩ ấy đã vĩnh viễn nằm lại ở chiến trường. Các nhà văn, nhà thơ, nghệ sĩ Alexei Tonstoi, M.Solokhov, Simonov... đã ngày đêm sát cánh cùng các chiến sĩ Hồng quân và dân quân du kích, chiến đấu bằng súng đạn và bằng tác phẩm nghệ thuật của mình. Nhiều nhà văn viết được nhiều tác phẩm xuất sắc, phản ánh kịp thời cuộc sống và chiến đấu gian khổ, ác liệt và anh hùng của chiến sĩ Hồng quân ngoài mặt trận, được dân chúng và binh sĩ nhiệt liệt đón nhận. Những bài ký của I.Evenbua, B.Polevoi, thơ và kịch của Ximonov, truyện ngắn và ký của A.Tonstoi, M.Solokhov, truyện thiếu nhi của A.Gaïda...

Ngay từ thời chiến tranh ái quốc, các nhà văn đã kịp xây dựng các tác phẩm cỡ lớn như tiểu thuyết "Đội cận vệ thanh niên" của Fadeev, truyện vừa "Những người bất khuất" của Gorbatov, trường ca "Vasili Chorkin" của Tvardovki...

Sau chiến tranh, cuộc chiến đấu chống phát xít vẫn còn là nguồn đề tài và cảm hứng mạnh mẽ cho sáng tạo nghệ thuật của nhà văn Xô viết suốt nhiều thập kỷ, góp phần làm cho văn học Xô viết đạt thêm nhiều thành tựu mới.

IV - ẢNH HƯỞNG VÀ TÁC ĐỘNG TÍCH CỰC CỦA VĂN HỌC XÔ VIẾT ĐỐI VỚI ĐỜI SỐNG TINH THẦN VÀ VĂN HỌC THẾ GIỚI ĐƯƠNG ĐẠI

Văn học Xô viết không chỉ là nền văn học nhanh chóng đi vào đời sống và có tác động tích cực đối với sự phát triển của nó trên đất nước Xô viết mà còn có tác động to lớn, tích cực đối với

đời sống tinh thần và sự phát triển văn học đương đại của nhiều dân tộc khác trên thế giới, đặc biệt là các dân tộc đang đấu tranh cho tự do, độc lập, tự chủ của mình (chiếm số dân ba phần tư nhân loại)

Trào lưu Văn học hiện thực XHCN khởi nguồn từ đất nước Xô viết lan dần sang các nước khác theo nhịp sóng phong trào giải phóng dân tộc, đã tạo nên một trào lưu văn học rộng lớn mang tính quốc tế, trở thành đối trọng có ưu thế đối với trào lưu văn học suy đồi thuộc chủ nghĩa hiện đại (modernisme). Chỉ trong vòng 5 thập kỷ kể từ khi ra đời, văn học Xô viết đã góp phần biến đổi hẳn văn học thế giới đương đại cả về nội dung và hình thức. Con người lao động chân chính có ý thức về mình, về vai trò và khả năng làm chủ lịch sử, đã và đang chiếm vị trí trung tâm của văn học đương đại và đẩy lùi dần về phía sau các loại nhân vật "con người xa lạ" vị kỷ, cô đơn, chán đời... của văn học tư sản hiện đại.

Ở Việt Nam, do hoàn cảnh lịch sử, văn học Xô viết được giới thiệu muộn hơn nhiều nước, nhưng lại nhanh chóng được công chúng hào hứng nhiệt tình đón nhận, nhất là thế hệ trẻ. Sau Cách Mạng Tháng Tám 1945, trong cuộc kháng chiến chống Pháp, một số tác phẩm văn học Xô viết viết trong chiến tranh bảo vệ tổ quốc... được dịch ra tiếng Việt như cuốn "Tình ủy bí mật" của Fedorov do Hồ Chí Minh lược dịch và giới thiệu, một số bài thơ của K.Ximonov như "Đội anh về", "Aliosa nhớ chăng", tuyển tập ký "Thời gian ủng hộ chúng ta" của I. Erenbua, truyện ngắn "Khoa học cảm thù" của M. Solokhov... đã được đông đảo đồng bào và chiến sĩ ta truyền tay nhau đọc một cách thích thú và có tác động tích cực đến cuộc kháng chiến anh dũng của nhân dân ta.

Từ sau ngày hòa bình lập lại (1954), văn học Xô viết mới thực sự được giới thiệu ở nước ta trên qui mô rộng lớn; ảnh hưởng tích cực của nó đối với đời sống tinh thần của nhân dân và với nền văn học hiện đại nước ta đã để lại những dấu ấn đẹp đẽ cũng như những bài học kinh nghiệm sâu sắc về sáng tác đến cả Văn học Việt Nam đổi mới ngày nay.

